DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA,
DE

VENATIONE MORBIFICA,

Von der Kranckmachenden Jägerey;

Quam

AUSPICE DEO PROPITIO,
Et Conſenſu atque Auctoritate Gratioſæ Facultatis Medicæ,
IN ALMA REGIA FRIDERICIANA,
PRÆSIDE

DN. D. MICHAELE ALBERTI,

SACR. MAJ. REG. BORUSS. AULICO ET CONSIST. MAGDEB. CONSILIARIO, MED. ET PHILOS. NATUR. PROFESSORE PUBLICO ORDINARIO, ETC.
DECANO H. T. SPECTATISSIMO,
Domino Patrono, Præceptore ac Promotore ſuo, omni honoris cultu proſequendo,
PRO GRADU DOCTORIS
SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILEGIIS DOCTORALIBUS LEGITIME IMPETRANDIS,
HORIS LOCOQVE CONSVETIS
ANNO MDCCXXXIX. D. SEPTEMBR.
Publicæ ac placidæ Eruditorum ventilationi ſubjiciet
RESPONDENS

MICHAEL KLEMENT,

NOBILIS HUNGARUS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
TYPIS JOH. CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYPOGR.

PROOEMIUM.

Cauſæ valetudinem turbantes & mutantes non modo innumeræ, ſed & multis modis diſcrepantes ſunt, quarum quædam manifeſte triſtes, adverſæ, moleſtæ & pernicioſæ, aliæ vero jucundæ, gratæ & gratioſæ eſſe videntur, ita ut juxta vulgare proverbium diverſi homines magna & multa ſub delectatione egeſtatem, calamitatem, ægrotationem & mortem lucrentur, & qui antea cupiditates expleverunt, poſthac fructus laborum & negotiorum ſuorum, quippe ſterilia & futilia Sodomitica mala comedere teneantur; ut alii exclament, in fine videbitur &c. aut ex periculo ſapere diſcant; aſt nonnunquam ſero tales, in viſcera ſua graſſantes, ſapientes ſibi perſuadent, fore ut in ſeram ſenectam tam læta & delicioſa vita ſit duratura, quamdiu itaque vita aliquandiu ſine offenſa transigitur, ut huc

quadret illud εὐφραινόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς, tunc non pauci futurorum contingentium obliviſcuntur, nec cogitant, eos ante fores graves ac intricatos morbos, quid quod præmaturam & acceleratam expectare mortem; quam diu hominibus cibus & potus ſuavitate & jucunditate palatum afficiunt, deliniunt & delectantur, tam diu meditatio mortis & amara & rara exiſtit. Admirationem certe merentur nonnulli promachi & heroes, qui ſat multis annorum periodis ſtrenue cum poculis certarunt, ac in tali militia longius perdurarunt, in quibus hæc facultas potandi & guloſitas in alteram tranſivit naturam; quis non agnoſcat æneos velut tales eſſe homines, quorum vires tanto oneri geſtando per diuturnum temporis tractum, præſtant. In ſerie talium cauſarum, quæ eximia delectatione homines captant, merito annotanda eſt Venatio, cui communiter magnæ conferuntur laudes & commendationes, ut propterea non niſi in magno faſtigio dignitatis & nobilitatis hominibus conſtitutis hæc corporis exercitatio & animi delectatio adſcribatur, quare huic exercitio morales & phyſicæ, civiles & militares paſſim tribuuntur virtutes: ſic JULIUS POLLUX *in Commodo Cæſare præf. Lib. 4.* inquit: *quoniam te venationum ſtudioſum eſſe convenit, quandoquidem hoc ſtudium heroicum regiumque eſt, & ad corporis animique bonam conſtitutionem confert, eſtque tam placidæ fortitudinis, quam militaris audaciæ ſpecimen, ad virilitatem utile, & exercitatione reddit robuſtum, celerem, equeſtrem, ſolertem & laborioſum:* quare non modo exempla ſtrenuorum potatorum

torum dantur, qui ad ſingularem longævitatem pertigerant, ſed etiam ſpecimina & teſtimonia exercitatiſſimorum & indefeſſorum venatorum occurrunt, qui ſeram ætatem aſſecuti ſunt, ut facile quempiam talia individua e particulari ad univerſalem concluſionem & regulam ſeducere poſſent: Quam egregie enim laudes venationis, quippe illicis multifariarum delectationum, declamari poſſunt, ſi præſentes amœnitates conſiderantur, aut ſi amore in eam captus & irretitus, non niſi jucundas ejus qualitates, ut navita de ventis, aut arator de tauris, enarrare ſolet, tamen non pauci inde contrarias operationes luctuoſe experiuntur: non raro enim ſtudium & ardor venandi animum a magis ſalutaribus deducit negotiis & mediis, donec ſanitas inſigniter vacillare inchoat, ut ſera pœnitentia aliquando irreparabile damnum pediſſequum habeat: BELISARIUS *de inſtitutione principis* dicit: *poſt militarem diſciplinam armorumque uſum, poſt literarum exercitium, rerum publicarum adminiſtrationem, nil venatione jucundius, nil delectabilius inveniri poteſt, cujus voluptate homines adjici adeo ſolent, ut multi alia majora reliquerint.* Amplifice etiam hoc oblectamentum, multiplici variatione animum atque corpus reficiens, principibus imprimis conveniens LANGIUS *Lib. I. Epiſt. 44. p. 219 ſqq.* deſcribit atque commendat; & *Lib. II. Ep. 24. p. 657.* ſcribit & teſtatur: *nihil magis corpus ad labores & animos ad reſiſtendum hoſti corroborat atque venatio:* eadem verba repetit *Lib. 2. ep. 59. p. 842.* & addit: *ob id Alexander Macedo, Cyrus aliique Perſarum reges ſedulam venationi & aucupiis operam*

navarunt, non ad saginam corporis, aut ut penum locupletarent, sed ut vires corporis caloremque naturalem, sanitatis ergo foverent & roborarent; quo magis autem jucunditate atque amœnitate plena hæc est corporis exercitatio, ut multæ de eadem laudationes atque præconia indicari possent, nihilo tamen secius commoda æque ac efficax causa multorum morborum & præmaturæ plane mortis evadit, ut huc etiam illud PLATONIS effatum *de LL. Lib. 7.* duci queat, *oportet ut Legislatores, quæ in venatione laudanda sunt, laudent, quæ contra vituperanda, vituperent:* habet enim etiam ille Persarum Rex cujus JOVIUS *Lib. V. elog. p. 165.* reminiscitur, imitatores, de quo testimonium perhibetur: *Hysmael Sophy, Persarum rex defatigatione & labore nimia difficillimæ venationis convulsus paucis diebus, ab eo absumtus est:* Haud quidem propositi nostri nervus est, ampliori deductione multiplices utilitates convenientis exercitationis corporis, diversis speciebus usitatæ significare, quæ communiter sub motus corporis voluntaria commendatione recensentur, quarum præter MERCURIALEM, JOUBERTUM, ALSTEDIUM, COGNATUM multi antiquissimorum medicorum, quippe AVICENNA, GALENUS, AETIUS, & neotericorum numerosi, uberrimam mentionem faciunt; id tantum generali annotatione indicamus, quod singularis selectus, gradus, ordo atque usus, pro varietate subjectorum cum ejusmodi commotione observari debeat: & quamvis *Corn.* CELSUS *Lib. 1. cap. 1.* oraculi instar moneat, quod *Sanus homo varium vitæ genus* habere debeat,

modo

modo ruri esse, modo in urbe sæpiusque in agro, navigare, venari, quiescere interdum, sed frequenter se exercere: siquidem ignavia corpus bebetat, labor firmat: illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit, tamen alius modus exercendi corpus iis qui saga, alius qui toga, qui in politicis aut civilibus, & qui in militaribus, qui in regiminis & scientiarum negotiis operantur, conducit, ut propterea de Musarum cultoribus SENECA disserat *Ep. 15. Stulta est, mi Lucili, & minime conveniens litterato viro occupatio, exercendi lacertos, & dilatandi cervicem ac latera firmandi sint exercitationes & faciles & breves quæ corpus & sine mora laxent & tempori parcant. Dandum est aliquod intervallum animo, ita tamen, ut remittatur, non resolvatur: quicquid facis, cito redi a corpore ad animum; illum diebus ac noctibus exerce, qui labore modico ille aliter.* Medici itaque officium requirit, quo congruas & sanitati imprimis ministrantes exercitationes corporis commendet, quæ ætati, temperamento, viribus &c. subjectorum conveniunt, dum vicissim veritati etiam consonum est SENECÆ eloquium *Ep. 124.* quod *nullam salutis spem habeat æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur:* Quoniam itaque moderata durabilia sunt, nec ad exempla plurimorum aut rarissimorum vivere juvat, sed in medio tutissimus esse experientia edocet, ita inter alias exercitationum corporis species Venationis damna & sanitati præcipue adversos usus atque effectus brevi explicatione indicare, præsenti ideo inaugurali specimine de VENATIONE MORBIFICA agere constituimus, cui conatui, ut cœlestis annuat benedictio, in ostio hujus tractationis humillime precamur. §. I.

§. I.

VEnationem sua *commoda* suaque *incommoda* habere, ac pro *diversitate* usus & exercitationis modo fructuosam, alibi pernicioſam esse, quotidiana testantur exempla & medicorum suffragia: huic præliminari assertioni assensum præbet GALENUS *in libell. de exercit. parv. sphæræ*, dicens: *& sapientes & naturæ humanæ probe illi periti fuerunt, quicunque venationes & alias animalium capturas primi omnium adinvenerunt, laborem, qui in illis est, voluptate oblectatione laudisque cupiditate linientes & temperantes: adeo enim potentes sunt, quæ in id genus exercitii contingunt, motiones animi, ut multi morbis sæpe liberati, ea delectatione fuerint; multi rursus ex nimia conturbatione in morbos inciderint:* Quemadmodum enim *hæc* species exercitationis perquam *laborioſa*, non raro etiam ardua & *periculoſa* est, ita tamen sub reliqua *moderatione* & præcautione varia inopinata superveniunt accidentia, quæ delectationem e venatu expectandam admodum pervertunt: ob id GRATIUS *de Venatione p. 4.* testatur, *quantum venatio oblectamenti promittit, tantum etiam detrimenti effert, quia sanitati multa contrahit nocumenta:* huc referimus RAMAZZINI effatum *in Supplem. de artificum morbis cap. XI. p. 682. de Venatorum morbis: Venatio*, inquit, *exercitationis genus est, quod non unam tantum corporis partem, sed omnes simul exercet: ut ex Galeno; Venatori enim necesse est deambulare, currere, saltare, modo erectum, modo curvumstare, vociferari etiam, summatim omnes corporis partes exercere idque modo vespertinis horis, modo per noctem, modo per hyemem, sub cœlo pluvio ventis perflato, cor-*

pus male plecti & defatigari neceſſe eſt, ſicque ad varias ægritudines diſponi, quales plures dein recenſet. Si itaque inter laudes ac *utilitates* atque *damna* & offenſas Venationi tribuendas *comparationem* inſtituere placuerit, ſane *major* numerus eorum, quibus illa *morbifica* & *mortifera* facta, quam reliquorum, quibus *ſalutifera* & *Longævitatis* cauſa reddita fuit: Haud quidem in ſeriem illorum pernicioſorum ſucceſſuum & effectuum præſenti tractatione *illos tragicos* caſus referre lubet, quando ex venatione quidam collum luxarunt, oſſa fregerunt, ut in plebejo proverbio audit Halß und Bein brechen, aut præcipitati ſunt, *rupturam* aliquam lethiferam paſſi, ſie haben ſich etwas zerſprengt, periculoſas *contuſiones capitis*, dorſi &c. ſuſceperunt, oculi jacturam ſubierunt, ſie haben ſich ein Aug aus den Kopf geſtoßen oder gefallen, aliam luxationem vertebrarum dorſi, femoris, tarſi, genuum, carpi, humeri valde ominoſam ſibi contraxerunt, aut quando a *feris vulnerati* alioque modo læſi ſunt; quos *fortuitos* caſus ab aliis *ſiniſtris* venationis ſucceſſibus & effectibus adhuc ſeparatos habere volumus; id autem præſenti themate indicare placet, quales *ſanitati* & *vitæ* præjudicioſos & *pernicioſos* effectus ipſa venatio in reliqua *libera* & communi ſua exercitatione cauſetur: Venatio itaque illa *laborioſa* ac ſtrenua occupatio hominis eſt, qua ſub multiplici viciſſitudine, *diverſa* videlicet *commotionis* corporis ſpecie, ac variante *gradu* illius feræ inveſtigantur ac captantur, ſub quo labore ac ſtrenua contentione nunc *equitando*, modo *currendo*, alibi *intenſius* ambulando, mox *ſaliendo* & inſultando, utplurimum perſequendo &c. homines eximie fatigantur; adeo ut *quælibet* ſpecies venationis *tot* motus

corporis *varietate* absolvatur; quare illa corporis exercitatio respectu vel *subjecti*, vel *modi*, vel *gradus* facilis, frequens & efficax *causa* provocandi *morbos* existit, quæ pro discrepantia Subjectorum præcipue nunc citius & gravius, nunc tardius & lenius ad ipsum morbificum effectum contendit. Quoniam itaque hæc exercitatio facile ob conjunctum, aut *præsumtum oblectamentum* assensum allicit & *seducit*, consecutiones autem sæpissime *minus* acceptæ & magis *morbificæ* esse solent, ideo præsentis tractationis titulus satis perspicuus reliquæ deductionis argumentum exponit, ut cum notionibus, quoad *grammaticam* analysin nec in mari venari, nec in aëre piscari necessitas postulet; quæ enim ad *medicum* forum spectant, illa peculiari respectu hac tractatione observari & annotari merentur.

§. II.

Venationem *Medicam* explicantes, qualem peculiari libello BALDUINUS RONSSEUS edidit, in *opposito* respectu indicabimus, quales *morbi ab eadem* certis sub circumstantiis metuendi veniant, ut indirecta applicatione colligere dein liceat, qua *moderatione* & præcautione venatio exerceri debeat, quo *vitæ* & *sanitati* proficiat, minus autem officiat: Mirum quidem non est cur *rarius* venatores *mercenarii*, aut qui cum venatione quæstum capiunt, seram assequantur senectutem, dum plurimi tales præter confusum & *irregulare* vivendi morem, gulositati dediti *corruptis* plane destruantur morbis, id autem curatiorem meretur attentionem, quo subjectis *altioris* fastigii & *dignioris* sortis, non monitoribus asperis, *consilia* rectius, quam mandata *salutaria* suppeditentur, quibus

quibus ad *ſecurum* & *ſanitati* utile venationis exercitium frui poſſint. Eſt itaque venatio ſpecies exercitationis corporis, quæ *Principibus* imprimis familiaris eſt, quam RAMAZZINI *de Principum valetudine tuenda cap. 6.* admodum commendat: *quædam ſunt exercitationum genera*, ipſe inquit, *quæ principibus magis ſunt propria, uti venatus, ſaltatio, equitatio, ex quibus multa beneficia obtinerent, ſi frequentius iis uterentur. Venationis ſtudium antiquitus ab ipſa juventute Principibus ſatis familiare fuit, ut illis pudori eſſet, niſi arcum tendere, feras inſectari, ſagittas ad ſcopum collimare exacte noſſent, atque hac in re cæteris præcellerent* -- porro addit: *cum ergo venatus multa habeat commoda, magnoque ſit oblectamento, id præcipue monumenti habet, quod ad ſanitatem multum conferat, ſive enim equitando, ſive pedeſtri itinere per loca aſpera & prærupta feras ſcrutando, corpus variis motibus exerceri neceſſe eſt, & incaleſcere, ut quæ aliquam gravitatem capiti, Stomacho ac viſceribus inferebant, facile per tranſpiratum diffluentur.* Quoniam autem Principes plurimum venationes *equitando* inſtituunt, ideo huc congrue referri & recenſeri poſſunt illa *incommoda*, quæ ſub venatione ex *equitatione* vehementiori iisdem accidere poſſunt & ſolent, qualia idem author *p. 738.* hiſce verbis commemorat: *equitatio tamen habet etiam ſua incommoda; ubi enim adſit aliqua diſpoſitio podagrica, aut nephritica* (qualis certe in Principibus *rara* eſſe *haud* ſolet) *& veſicæ affectio, non parum noxia eſt;* quare HIPPOCR. *in Lib. de aëre, aquis & locis ajebat, Scythas iſchiadi obnoxios eſſe, quod ſuper equos quotidianam agerent vitam; infœcundos quoque homines ex nimia equitatione fieri ibid. aſſerit Hipp. ex ni-*

mia ſcilicet renum & vaſorum ſpermaticorum concuſſione, ut etiam hanc ob cauſam oriantur aliquando Gonorrhœæ: Si tamen equitatio moderata ſit & placida &c. Aſt dum talis *temperata* equitatio cum *venatione ſimul* ſtare *haud* valet, quoniam feræ non *tardo* aut lento greſſu ante venatorem incedunt, ſed *celeri* curſu fuga ſe ſalvare nituntur, niſi *inſidiis* eas circumvenire ſoleat, ita etiam utplurimum equitatio *intenſior* ac celerior eſſe ſolet: Et quoniam regionibus ac incolis & ſubditis valde intereſt, quo Principes ſani, ſalvi, integri & viribus animi atque corporis ſtrenui ac præſtantes ſint, ita multum etiam refert, quo *medici* convenientia & *ſalutaria* ferant conſilia, *quibus* videlicet *hæc* exercitatio corporis per venationem *ſalubris* dijudicanda, *qualis* etiam venationis ſpecies atque moderatio commendanda veniat: Si enim feræ ante ſclopeta congregantur & compelluntur, ut non niſi trajectio neceſſaria ſit, tunc hic modus captandi feras, vix venationis titulum meretur: Sub vera autem venatione variæ circumſtantiæ ac mutationes obtingunt, quæ *ſanitati parum* ſubſidii promittunt: Huc præcipue ſpectat ſtrenua & ſæpius *nimia* commotio corporis, *vehemens* ad & inſpiratio aëris, magna *exæſtuatio* corporis, & *ebullitio* ſanguinis, nimia *oppletio* pectoris, multiplex *variatio* qualitatum naturalium *frigoris* cum *æſtu*, crebræ *injuriæ aëris* frigidi, craſſi, denſi, humidi, nebuloſi, ſylveſtris, multiplex mutatio *cibi* & *potus*, motus & quietis, ſomni & vigiliarum &c. & quis ſub tali ardore & oblectamento proſequendi exagitatam feram *regulas diæteticas* & *leges ſanitatis ſtricte* obſervet, ni *flagrans* hæc delectatio *ſui ipſius* recordationem *deleat*.

§. III.

§. III.

Subjectorum qualitates & conditiones quod attinet, quibus facile Venatio *morbifica* evadit, & quæ propterea eodem *singulari* moderamine & circumspectione uti debent, tunc in *tenera juventute*, nec non in alia *lubrica* imbecilla gravi & consummata ætate constituti homines, præterea corpore flexibili, gracili, *tenero* & *sensibili* præditi asperæ & *strenuæ* venationi se concredere non debent; nam sub spe *acquirendæ firmitatis* & roboris corporis, wann man sich abhärten und starck machen will, facile sub venatione talia celeri invasione accidunt incommoda, quæ priorem spem decollant atque eludunt: superioris autem ætatis & in *senectute* constituti homines, nec *fortes* tales corporis motus, nec reliquas *molestias*, quas *inseparabili* nexu *comites* habet venatio, facile perferre possunt, quoniam ad hanc laboriosam atque *gravem* corporis exercitationem consistentia latera & *robusti* lacerti requiruntur: teste MERCURIALI *de arte Gymnasiastica Lib. VI. cap. 13. de venationis conditionibus p. 387. omnibus hanc exercitationem inire capientibus necessarium erit diligenter considerare, an corporis robore polleant, in culpataque sanitate fruantur: secus, ne gravissima pericula sustineant, jure dubitandum videtur:* & paulo ante *p. 386. neutra* sive equestris s. pedestris venatio, *quod vehementior existat, senibus aut debilibus accommodata inveniatur, sed illis tantum, qui robustas omnes corporis partes sortiti sunt, quique optime valeant, ut non absque judicio summo Corn.* CELSUS *Lib. 1. c. 1.* dixerit: *sanum hominem & bene valentem modo navigare, modo venari debere &c.* utut autem *seniores* ob compactum & *rigidum* corporis

habitum *indurati*, insuper ad molestias *aëris* & *regiminis*, quas venatio pediſſequas continet, firmiores *videntur*, tamen *virium* robur, præstantia, præsentia & continuatio in iisdem *deficit*: Proinde subjectis, quibus sub reliqua bona & *apparenter* vigorosa ætate *viscera* sunt *infirma*, ac *cerebrum* præcipue *debile*, vel ob *connatam* qualitatem, vel ob *indulgenter* tractatam educationem, vel ob prægressam *adversam* valetudinem, *strenua* hæc commotio *haud congrua* & proportionata existit: venatio enim requirit *herculeum* cranium ac firmos humeros: nec schola hæc venatoria ad *majorem* firmitatem acquirendam, quia nimis *rigorosa* & coacta existit, *secura*, conveniens & probata est: sub hoc enim *fallaci* experimento atque specimine plurimi *succumbunt*: etenim omnes rerum atque circumstantiarum vicissitudines, quæ sub venatione occurrunt, quoad Sensum & motum aliquem *majorem* postulant *renisum*, quo duræ illæ tractationis perferri, imo superari possunt, qui vero in illis *debilibus* subjectis nec inveniendus, nec facile conciliandus, ad minimum alio, eoque *leniori* & moderatiori modo comparandus & acquirendus est: Quæcunque præterea Subjecta *flagrante* temperamento, insimul turgente & urgente statu *plethorico* prædita sunt, quibus affluxus sanguinis & humorum ad *pectus* & *caput* largior, vehementior & frequentior est, quæ subinde in prodigas ac impetuosas hæmorrhagias sive *narium*, sive *Hæmoptysin*, sive *Hæmorrhoides*, sive *cruentam mictionem* valde inclinant, quales *intensior* commotio *animi* & corporis, tanquam *inseparabilis* venationis qualitas, una cum reliquis *aëris* eximiis & sensibilibus mutationibus facile & strenue excitare solet: quibus propterea

pterea hæc exercitatio admodum ominoſa & citius pernicioſa exiſtit, ut *fatalis* hic ſucceſſus priorem delectationem nimium quantum corrumpat & deſtruat: Accedunt *illa* etiam Subjecta, quæ *catarrhoſis* humoribus abundant & crebris fluxionibus e *capite* & *pectore* pituitoſis obnoxia ſunt, welche ſehr flüßiger Natur ſind, quippe quæ ex eadem commotione corporis *fortiori* & conjuncta *exæſtuatione* præcipue ſub *aëre frigido* & *ſylveſtri*, aut flante *orientali*, vel *ſeptentrionali* vento, ut & ſub *variabili* tempeſtate facile in graves & pertinaces affectus *catarrhales* & interdum ſimul conjunctos *rhevmaticos* incidunt, qui pro *gravitate* cauſæ & *ſenſibilitate* perſonæ eo *acerbiores* ac curæ medicæ magis reſiſtentes ſunt. Notanda etiam *talia* ſunt ſubjecta, quibus *collum abbreviatum* & *pectus anguſtum* atque depreſſum eſt, quibus *arctior* ſuperioris regionis ſtructura ordinarie laborioſam atque *difficilem* reſpirationem connexam cauſatur, unde *ille gradus* motus, quo venatio exercetur, illeque ſtatus aëris, dum *intenſius* ac plenius aër *frigidior* intra *exæſtuatos* pulmones inſpiratur, varia *pectoris* & *colli morboſa* incommoda provocat. Quæcunque etiam ſubjecta facile & valde *Spasmis* obnoxia ſunt, quippe arthriticis, rhevmaticis, iſchiadicis, nephriticis, aut colicis, inſuper autem ad *fortiores* motus corporis & inſtabilem aëris qualitatem perquam ſenſibilia ſunt, iis venatio *ſtrenua* admodum *infenſa* evadit, dum *ſubita* illa mutatio, *amplior* videlicet pororum cutaneorum apertio & alternans eorum occluſio ac conſtrictio arduos illorum ſpasmodicorum affectuum *recurſus* invitare & acceleˊrare ſolet.

§. IV.

§. IV.

Huic Claſſi Subjectorum, quibus venatio cum concomitantibus ſuis circumſtantiis *morbifica* facile redditur, *illa* porro annumeranda ſunt, quæ ſub lauta & *generoſa* diæta celeriter eximias ſanguinis *ebullitiones*, haud *malo* omine vacuas experiuntur, welche ſehr flüchtig und wallendes Geblüt haben, unde levi proceſſu atque influxu repentini, *acuti* & periculoſi morbi ortum capere ſolent: & habent omnino illa ſubjecta maximam cauſam, quo eximia cum *circumſpectione* venatione utantur; quæ nunquam *Variolas* ſunt experta, his etiam efficaciſſima illa cauſa eſt, quæ eas non modo *accelerare*, ſed & *maligniores* & *periculoſiores* reddere poteſt, quando tam repente & vehementer illud miasma, quod hactenus in corpore quietum latitavit, *commovetur*, aut plane e ſanguine, *pingui lympha* abundante, *fortiter* commoto *generatur*, excitatur & in *morbificum* effectum præcipitatur. Quando ulterius quædam Subjecta vel *proximius* in *calculoſos* affectus propendent, vel jam *actu* illis laborant, tunc a venatione plane *abſtinere* debent, quia hæc cum ſuis connexis proprietatibus & viciſſitudinibus ad excitandos & exacerbandos illos affectus aptiſſima eſt: ejusmodi enim calculoſa ſubjecta ad intenſiores corporis, aëris mutationes & minus clementes qualitates, nec non ad leves etiam diæteticos errores valde flexilia & ſenſibilia exiſtunt, quibus diverſis modis venatio cito & facile inimica redditur: Si quæ etiam Subjecta in facultate *generatrice* tenera & debilia, nec e proſapia *fœcunda* nata ſunt, inſuper in *genitalibus* partibus *ſenſibilia* æque ac *infirma* exiſtunt, iis *crebra* & *ſtrenua* equitatio, quæ celſioris ſtemmatis perſonis

ſonis ſub venatione uſitata eſt, etiam in negotio generationis grave accerſit offendiculum, earumque partium, *vigori* magnum *decrementum* & impedimentum affert. Quæ ſubjecta, præter hæc attributa, facile aliis arduis & præcipitibus commotionibus ſanguinis *congeſtoriis*, *inflammatoriis*, *eryſipelaceis*, *febrilibus* &c. obnoxia ſunt, illa multa cum *moderatione* & circumſpectione venationi operam dare debent, quia *ſtrenuæ* illæ commotiones ſingulos illos affectus ſub concurſu *variabilis aëris* & *diætæ* facile revocare poſſunt & ſolent. Quæcunque ſubjecta *ſalutarium* & præcipue *periodicarum* excretionum privilegio ac beneficio inſtructa ſunt, velut liberi, placidi, ſpontanei & *temperati* fluxus *Hæmorrhoidum*, aut *Sudoris annui*, illa *caute* venatione uti debent, ne *immodicus* motus corporis, *aëris* injuria & *intemperies*, minusque *ſelecta* diæta *congruo* ac legitimo *recurſui* earum excretionum grave *præjudicium* conciliet: etenim non raro talia teſtimonia paſſim obſervantur, quam ſæpe hoc beneficio ob incultas & arduas *peregrinationes*, ſtrenuas expeditiones *bellicas* & immodicas *venationes* multi homines *deſtituti* fuerint atque privati: quam ſalubres enim ſub prædictis qualitatibus illæ evacuationes ſunt, tam delicatæ atque mutabiles etiam exiſtunt, quas ſæpe *venationes turbarunt*, indeque poſthac vexatiſſimos morbos provocarunt. Quodſi etiam nonnulla Subjecta *ſingulari* quadam diſpoſitione *hæreditaria* inſtructa fuerint, quæ in perſonis *illuſtris* ſtirpis valde frequens eſt, & pathemata gignit, quæ vocantur Geſchlechts, Ahnen und Familen Zufälle, quæ autem in deſcendente linea utplurimum in ſonticas *ataxias* degenerant, adeoque in ſubjectis quibus inhærent, valde

leniter, indulgenter & *temperanter* tractari volunt, tunc talia *adversæ* valetudinis, aut imbecillitatis schemata, in *alteram* velut naturam conversa, proinde etiam perquam intricata & irregularia *consuetis* venationibus irritanda & offendenda haud sunt, quæ talem metuendam *exacerbationem* facile iterum provocare possunt. Et quid dicamus de venatoribus, *Podagræ* ostia intrantibus & in atrio hujus constitutis, vel jam sacrificia & martyria ejusdem offerentibus & subeuntibus? quicunque illorum venando & equitando vexatissimum hunc affectum cum feris fuga dispellere conantur & sperant, haud genuina, secura atque certa amplectuntur consilia, *præceps* enim atque *impetuosa* venationis lex & norma, *aëris* manifesta *inclementia*, *diætæ* ac *regiminis* reliqua *turbulenta* conditio efficacissima podagræ sunt *incitamenta* & nutrimenta: quid quod rationi & observationi medicæ comprobata veritas est, venationem certissime ac citissime podagram aut in valde *perplexum* statum conjecisse, aut prompte in *internas* regiones atque viscera æquali venatione transtulisse & ominosa *retropulsione* in maxime *confusum*, insuper autem vitæ & sanitati valde præjudiciosum statum præcipitasse.

§. V.

Principales quasdam Subjectorum qualitates significavimus, quæ Venationis exercitium *ægre* admittunt, quibus plures addi possent, ni reliqua tractatio sparsim & *implicite alias* illarum indicet; Nunc vero *præcipuas* quasdam *causas* annotabimus, quæ *sub* & *ex* venatione ad sanitatis læsionem & morborum provocationem aptissimæ & efficacissimæ sunt: Plurimum cæteroquin in *salu-*

tari

tari Venationis commendatione & prædicatione *motui* corporis tribuitur: aſt quoniam nec quælibet commotionis hujus *ſpecies*, nec quilibet *gradus* illius, cuilibet quadrat, ideo *comparate* ſane pauci ſunt, qui *talem* corpus exercendi *modum*, ſine *incommodo* perferre poſſunt: Quod enim illos *gradus* motuum attinet, qui utplurimum ad venationem requiruntur, tunc *ille modus* venandi, quo quidam certis locis atque tractibus *clanculum* feris ad- & tranſeuntibus inſidiantur, non quidem laborioſus, attamen generoſis venandi artificiis vix accommodatus eſt, ni placuerit alicujus perſonæ & viribus parcere, eidemque quietam talem & occultam venationem adaptare, ut aves ante oculos & feræ ante oſtia ſclopetorum pellantur & alliciantur, id quod etiam contingit, ſi quædam feræ certa eſca, ipſis magis accepta & deſiderata, tanquam aliqua illectatione congregantur & alliciuntur, ut quieta, tacita & *clandeſtina* quædam venatio, *haud* facile *noxia*, inſtituatur: Ubi viciſſim venatio, *eminentiori* ſenſu ita dicenda, exercetur, ut animalia ſylveſtria in libero ſuo volatu, curſu atque tramite venator perſequatur, tunc motus corporis aut currendo, aut equitando fugæ ferarum gradu & tempore reſpondere debet: Et hæc illa ſpecies atque intenſio motus eſt, quæ utplurimum modum *ſuperat*, imo plane *excedit*; quando videlicet omnes ferme *fibræ* motrices *auctiori* gradu motus inſtruuntur, omnia *organa* fortius concutiuntur, omnes *nervi* validius intenduntur, & omnes humores in toto corpore intenſius & vehementius exagitantur: Et quæ non extreme motuum augmenta in hominibus, equis, canibus & feris ſub venatura illa *præcipitata*, *coacta* atque violenta par force occurrunt

currunt, quæ nec illis, nec his *ullo* modo ſalubria, vel ullo apparent intuitu: quare aut *eximius* ille, aut *extremus* hic motus animo & corpori *abſolute* perniciosus eſt: admirationem ſane meretur, quando a tali *feſtinatione* vel paululum remittentes homines, equi & canes venatici toto corpore tremunt, vix aërem inſpirando excipere poſſunt, diſtentis ac ampliſſimis naribus, celerrima lumborum contractione & dilatatione, magna effumatione corporis, ſpumeſcentis ſudoris effluxione atque inundatione maxime flagrantes & quaſi accenſi apparent: quis autem rerum medicarum etiam plane ignarus *talem* ſtatum vitæ *innocentem*, ne dicam ſalubrem vocare poſſet? cum *quilibet impetuoſus*, nimius & ſtrenuus talis motus corporis *multis* effectibus *noxius* ſit, quod tanto magis de illo velociſſimo & *præcipitato* gradu valet: qui itaque multum in talibus ſunt venationibus, multum etiam vitæ ſanitati & viribus ſuis *damni* & *periculi* afferunt. Omnibus ſubjectis *moderatus* gradus commotionis corporis confert: *ſimultaneus* contra, *præceps*, impetuoſus & coactus in omnibus hominibus & animalibus *vires* deſtruit, corpus *relaxat*, diſtendit & enervat, humores nimium *reſolvit*, neceſſaria ſua humida & fluida materia depauperat, vaſa & canales nimium *expandit* atque dilatat, *majora* eorum nimium humoribus opplet, *minima* autem obſtruit, *tenera* illorum disrumpit, *craſſa* ſuffarcinat, adeoque omnibus modis atque ſubjectis *perniciem* incutit. *Venari* enim & *remiſſius* ſe commovere ſunt ferme *contraria*; ideo *robuſtiſſimus* & *athletica* ſanitate inſtructus eſſe debet homo, qui *ſine ulla* offenſa iteratam, ne dicam admodum crebram venationem tolerare & ſuperare poteſt: Omne

nimium

nimium hoc etiam exercitio vertitur in *vitium*, nec facile ſub venatione *modicum* ſervari & obſervari poteſt; tanto minus, cum alioquin ſtrenui venatores in aliis humanis ſuis negotiis moderamini ſtudere ſolent. Tam accelerata, tamque vehemens *organorum* & *humorum* commotio & impulſio *ſalutares* effectus habere non poteſt: *cordis* motus, quoad communem æſtimationem in vitali œconomia *principaliſſimus* ſub venationis proſecutione ita rapidus eſt, ut ſenſus, quaſi *cor* in thorace *volitet*, & omnes fibræ fremente & tremulo motu ſubſultent percipiatur; quid autem *boni* præſagii inde formare liceat, ſi talis motuum augmentatio & præcipitatio corpus afficit & offendit: quæ immoderata eaque efficaciſſima ſubinde autem prima cauſa eſt, ad ſanitatem labefactandam & morbos convocandos ad modum idonea.

§. VI.

Altera Cauſarum, Venationem *morbificam* reddentium eſt, inclementia, *intemperies* & injuria *Aëris* & quæcunque incongruæ & mutabiles qualitates illius *ſanitati* facile *præjudicioſæ* evadunt: Venatio enim *bene matutinas*, aut aliquando *veſpertinos* horas, utplurimum tempeſtatem *frigidiuſculam* poſtulat, quibus temporibus athmoſphæra *multis vaporibus* denſis & gravibus onerata & oppleta deprehenditur, quos diurna temperies diſpergere & reſolvere adjuvat: ideo horæ & *tempora*, quæ *venationibus* favent, haud ſæpe ſingularem *puritatem* & ſerenitatem athmoſphæræ promittunt: Et licet unus præ altero homine ad aëris *injurias* perferendas aut *ſenſibilior*, aut *durior* exiſtat, tamen non abſolute illius vim *alterantem* excludit, dum ne quidem metalla & lapides illæſa ſub

aëre permanent, quare in uno *plus* & *citius*, in alio *tardius* & *lenius* aëris intemperies *morbificam* alterationem cauſatur: & quamvis nonnulla media *præſervativa* contra aëris injurias adhibeantur, a venatoribus vilioribus & inferioribus, aquæ aduſtæ aut *ſpiritus ardentes*, quales utplurimum *largiori*, quam *proficit*, copia ingurgitant, aut cereviſiam calefactam, pinguefactam, piperatam aut culinaribus carminativis combinatam, vel aliis ſimilis qualitatis; a dignioribus autem venatoribus, juſcula vinoſa, decocta calida, ne Succoladæ quidem decocto excluſo, uſurpentur, aut compendioſum jentaculum adhibeatur, ſub ſpe & perſuaſione, ac ſi aër majorem vim inficientem & offendentem haberet, ventriculo *jejuno* exiſtente, quam ſi modico, eoque *pinguiori* victu impletus fuerit, tamen hæc media in tantum, ſed *non in totum* offenſiones externas declinant. Aër communiter illis occaſionibus *craſſus*, gravis, denſus, humidus, *ſylveſtris*, & multis *effluviis*, non omnimode balſamicis, ſed plus *inquinantibus* refertus eſt, qui per *varia oſtia* corpus intrare, idque variis modis *alterare* poteſt: quo magis itaque ſylvæ ſpiſſæ, loca humida & paludoſa, tempeſtas frigido-humida, aut nubila & pruinoſa eſt, eo magis aër corpora afficit & ſanitatem offendit: & quid ſalubritatis inde promittendum, aut expectandum erit, ſi ſub ſtrenua & feſtinata venatione, inſuper etiam concurrente intenſiori *reſpiratione*, majore *pulmonum* cum ſanguine oppletione, auctiori hujus *progreſſione*, fortiori *exæſtuatione*, venatores intra exæſtuatos pulmones talem aërem denſum, frigidum, humidum, impurum &c. alacrius, crebrius & plenius inſpirant, quæ inde commoda partim in ſpira-

culo

culo *narium*, *infundibuli* & *ſinuum* capitis, partim in *ore* & *pulmonibus* & ſenſibilioribus & firmioribus promittenda & expectanda erunt commoda? Quamvis etiam metum de minus ſecundis ſucceſſibus & effectibus perſuaſio illa aliqua ſpe ſedare, ſopire, emollire & erigere nitatur, quod conjunctus motus corporis & *auctior* tranſpiratio & ſudatio *impuritates*, ab athmoſphæra exceptas, brevi intervallo denuo iterum expellat & ab intimis corporis removeat, tamen nullus facile vadem ſe promittere poteſt, quod interea in *prædictis* partibus & regionibus eadem aëris qualitas, idemque modus reſpirationis non ſonticas offenſiones excitaverit, quæ *principaliori* relatione alio proceſſu, quam ſudatione tali corrigi & emendari debent: Quodſi etiam præter has conſiderationes *individuales* circumſtantiæ concurrerint, velut *generalis* æque ac erga *tolerantiam* aëris *ſpecialis ſenſibilitas*, *ſucculentus* habitus corporis, *poroſa* conſtitutio illius, humoribus eminenter *oppletum* pectus, ſanguis valde *bilioſus* ac ſubtilis, tunc commotio ſanguinis ac facilis *exæſtuatio* in talibus Subjectis obtingens, alterationi extrinſecus ab *intemperato* aëre provenienti, non diu reſiſtit, ſed facile perinde ab hac mutatione offenditur, quoniam qualitates *oppoſitæ* in homine citatiorem & potentiorem violationem cauſantur: proinde autem *adſuetudo* hujuscemodi *injurioſi* aëris perquam *limitata* variisque *diſcriminibus* obnoxia eſt, licet actuales & *graves* morbi non ita *confeſtim*, ut in *minus* conſuetis ingruant, nihilominus etiam *ſuo tempore* firmiores & robuſtiores homines *aliquales* ſanitatis offenſas *firmiori* licet tolerantia ſuſtinent.

§. VII.

§. VII.

Seriem *Cauſarum* ſub & ex Venatione *morbificarum* ingreditur turbulenta ad minimum *incongrua Diæta*, quæ in *Sylvis*, in *domiciliis* atque tuguriis ſylveſtribus & *venatoriis*, interdum ſub diu & in tabernaculis *raro* ordinata & circumſtantiis temporum & occaſionum *conveniens* eſſe ſolet: Si enim venatores laborioſa ac *ſtrenua* corporis exercitatione *exæſtuati*, ſudoro & udo corpore, *fumantes* & *madidi*, inſuper valde *delaſſati*, paululum ſpiritum colligunt, non raro intrinſecus velut *flagrant*, extrinſecus autem, niſi mature ſudore madefacta induſia, cum ſicca ſubucula congruo etiam, nec frigido, nec uvido immutent loco, *moleſto* perfunduntur *horrore*, poſt parvam requiem appetitu cæteroquin vegeto adventante & poſtulante, plenis interdum buccis cibum ingerunt, huncque in *ventriculum* ob prægreſſam nimiam commotionem æque *enervatum* transferunt, quid quod *citatiori* modo ciborum ingeſtionem abbreviant, ne quicquam temporis venatoriæ occaſioni & delectationi decedat, moxque eandem ſcenam venatoriam ludunt atque continuant; quid quæſo commodi pro ſanitate e tali diæta venatoria promittendum & expectandum fuerit: Sane ſi quis Giganteo robore & athletica ſanitate præditus fuerit, a tali modo aſſumendi victum alterationem non in bonam, ſed *adverſam* magis partem experietur: quid inquam bonæ ſpei ſupererit, ſi intra ventriculum antea *ebulliente* ſanguine in tunicis ſuis oppletum & *oneratum*, nunc autem *delaſſatum*, fervente licet appetitu cibi deferuntur; qualis inde aut ſperanda aut metuenda erit concoctio & boni ſucci alimentoſi præparatio? Certe inde non niſi peſſimæ

cruditates, ventriculum magis aggravantes, inteſtina moleſtantes, atoniam inferentes, flatulentias cauſantes, primas regiones inquinantes, excretiones turbantes, aliaque lerna malorum expectanda & obſervanda erunt: *tumultuaria* hæc concoctio non raro illos decipit, qui viribus ſuis plus, quam par eſt, tribuunt, ſubinde autem illis *abutuntur*, quæ gloria haud *diuturnam* promittit durationem: Et quid de *quantitate* ac *qualitate* cibi ſeorſum dicendum erit? quando viſcera *enervata* partim *multo*, partim *duro* & dyſpepto victu opplentur & aggravantur, ſi *acida* ſub tali diæta venatoria *avidiori* appetitu & *pleniori* copia ingeruntur, quæ chylum & cruditates magis incraſſant; ſi dulcia, refrigerantia & fermentantia libere, liberaliter & indiſcrete aſſumuntur, quæ cum *bile* commota, *turgefacta* & *largius* ad inteſtina delata peſſime conveniunt, ideoque facile acres alvi fluxus, morbos diverſos bilioſos, colicam & febrem talem ſat gravem atque periculoſam excitant: *Potus* uſum varium quod attinet, tunc *modus* illo utendi, ut & *quantitas* & *qualitas* illius incongrua ſæpe variorum morborum cauſa evadit: etenim ſi *ſitienti* lingua ac pleno ore arido, calido & madido corpori potus affunditur, tunc guloſa & *larga* talis ingeſtio *ſalubris* eſſe *minime* poteſt, eo certius autem *pernicioſa* redditur, ſi *frigida* fuerit, quæ *ſubitaneas* & graves alterationes cauſatur: niſi enim exacte ſibi *moderari* ſciant cum potu venatores, facile inde grave *damnum* experiri ſolent: & ſane neceſſitas poſtularet, ut principes quotiescunque venatum proficiſcuntur, aut archiatros ſuos in comitatum ducant, aut conſiliorum ſalutarium illorum curatius reminiſcantur atque illis auſcultent: enim vero vel unicus interdum *inopportunus* & inconveniens hauſtus brevi conſequentis *mortis* cauſa

evadit: quam circumſpecte etiam inter venandum vel ipſæ *limpidiſſimæ* ac puriſſimæ ſcaturiginum ſylveſtrium & montanarum aquæ, tanto magis *vinum*, vel *alia ſpirituoſa* potulenta hauriendа ſint, circumſtantiæ variantes & viciſſitudines, venationibus familiares, comprobant & indicant: Singularem etiam attentionem meretur, ſi ſub ſtrenua venationis proſecutione non modo *vires* valde *delaſſantur*, ſed etiam ſub *fervidioribus ſolaribus* radiis *corpus* nimium *exæſtuatur*, inſuper autem diuturniori *inedia* ac longiori *ſiti* illæ valde exhauriuntur, poſthac autem flagrante appetitu tales venatores cibum & potum capiunt; qui *modus* ingerendi victum *non temperatum* ſuccum alimentoſum, nec bonam *concoctionem* promittit, quin rectius in ſubjectis ventriculo *ſenſibili* præditis, varia hujus & connexarum regionum *incommoda* cauſatur: *ars* enim *venatoria* recte monente RAMAZZINI *l. c. de morb venat. p. 684. eorum eſt, qui duro de robore nati* ſunt: imprimis etiam organa *concoctionis firmiora* & præſtantiora poſſidere debent: ſi contra in *primis regionibus imbecilliora* fuerint, intricatos *ventriculi* affectus, cardialgias, flatulentias, vomitus, aſthmata ſtomachalia, febres, intermittentes, lentas & plures alios morbos ſibi accerſunt.

§. VIII.

Præcipuis hiſce ad morbificam venationem conferentibus cauſis diverſæ adhuc aliæ annecti poſſent, e quibus tamen nonnullæ in *Subjectorum* explicatione traditæ, quædam etiam in reliqua deductione proponendæ ſunt: quare in ordine jam *Morbos* illos recenſebimus, quos *ſtrenua*, *vehemens* ac operoſa talis venatio excitare ſolet. Diſcrepant autem tales ægrotationes quoad *Subjecta*, *loca*, *tempora* & prædictarum qualitatum atque *cauſarum*

ſpeci-

ſpecimina & diſcrimina. In hac morborum commemoratione iterum *ſelectum* ſervare placet: a *Capite* primordium capere lubet: in memoriam vocamus *l. c. p. 385.* MERCURIALIS effatum: *quod vehementibus exercitationibus a medicis attributum reperitur, neque venandi labor carere videtur, ut ſcilicet caput offendendi vi polleat, maxime ſi importune efficiatur: quemadmodum IV. de oculorum victu ap. Galenum legitur:* ideo per familiares quam ſunt *Cephalalgiæ* & quidem in ſubjectis *floridioris* & *plenioris* ſanguinis, acutæ, quæ partim nimia *vaſorum* oppletione & diſtenſione, ut & *turgefactoria* ſanguinis commotione nituntur, unde partes *membranoſæ* & *nervoſæ* valde compatiuntur: quando itaque in talibus perſonis *impetuoſo* quodam motu ſanguis ſemel impulſus eſt, tunc *difficilius* eſt, quod modo in ardente velut *ebullitione* conſiſtit, *facile ſedare* & temperare, inde in nonnullis concurrunt aut vana *molimina* hæmorrhagica, aut actuales cruentæ *eruptiones* e *naribus*, quæ iterum communiter haud tranquillæ & *modicæ*, ſed magis *coactæ* & prodigæ, indeque etiam *ægre* ſalubres ſunt, quæ certius alias *congeſtorias* & *oppletorias* moleſtias pediſſequas habent: concurrunt nonnunquam *chronici* affectus *vertiginoſi*, aut acuti *hemicranici*, animum & caput valde affligentes: huc juſta connexione commode applicari poteſt aſſertum SENNERTI *Inſtit. Med. Lib. IV. Part. I. cap. 4. exercitium ſub Sole* (quale nonnunquam venando committitur) *corpus plurimum calefacit, humores fundit & movet atque his, qui caput debile aut plenum habent, ſumme eſt noxium*, proinde etiam aliquando *oculorum* & *viſus* labefactiones & perturbationes complicantur, dum oculis aut ſcintillulæ, aut nebulæ, aut punctula, aut aliæ miculæ obverſantur, quæ impoſterum

gravioribus ſollicitudinibus anſam præbent. In quibusdam ſubjectis ſanguine valde abundantibus, *fortis* ac vehemens venatio ad inſultus *hemiplecticos* & *apoplecticos* diſponit, quo quælibet prædictarum generalium cauſarum vires ac influxum ſuum contribuit: nec deſunt teſtimonia eorum, qui ob nimiam commotionem & *exæſtuationem*, aëris etiam aut *venti* adſpirationem, concurrente inſuper intenſiori *vociferatione* aut clamore gravibus *ophthalmiis* & *otalgiis*, ut & periculoſis *anginis* correpti ſunt. Hiſce *capitis* affectibus, a *venatione* provenientibus, annumerari merentur varii *catarrhorum* gradus, ſive in ſtrenua *fluxione*, ſive contumaci *ſtagnatione* atque infarctu conſiſtant, quæ poſterior in ſubjectis, quibus larga & *viſcida* pituita maſſæ humorum intermixta eſt, ob nimium ſanguinis *impulſum* & aëris atque venti *frigidi* afflatum facile contingere ſolet; præterea venatoribus *Rhevmatiſmi*, aut Catarrhi rhevmatici ob copioſum *ſerum acre* & largam bilem, quos generant *humores*, concurrente præcipue fortiori commotione, familiares & frequentes ſunt, qui caput intenſius affligentes, facile rhevmaticam *febrem* in conſenſum trahunt: quid quod ejusmodi affectus cum *ſpaſmis* fixioribus & pertinacioribus conſpirantes, interdum *ominoſos* ferme anonymos, ad *ſpasmorum* autem Claſſem referendos complicatos & intricatos morbos generant: huc applicamus, quæ SCHNEIDERUS *de Catarrhis Lib. V. cap. 8.* profert: *Venari illis, qui Catarrhis urgentur, inimiciſſimum omnium eſt, ut fert nonnullorum opinio. Savanarola, cauſa Catarrhi inquit, eſt nimia vociferatio & exercitium forte, hinc rhevmatizant venatores: hæc ille: Catarrhi non curantur improbis laboribus, currendo & æſtuando:* tantum SCHNEIDERUS. Numerum

merum talium morboſarum moleſtiarum caput affligentium, augent pathemata *anguſtatoria*, *aſthmatica*, glandulas capitis in conſenſum trahentia, nec non inſoliti & ominoſi *rubores* & *ardores* genarum, ut & *efflorescentiæ* puſtulares atque tubercula in facie, conjunctæ etiam crebriores contumaciores *congeſtiones* faciem ex parte valde vexantes & interdum deformantes, ſi præſertim talia ſubjecta ſingulari *ſalſa* ſanguinis intemperie & *viſcidæ* lymphæ depravatione laborent: quales alterationes illa præcipue ſubjecta afficere ſolent, quæ *ſpongioſo* habitu corporis prædita, proinde adhuc in *vigoroſa* ætate conſtituta, valde ſucculenta & plethorica, ſanguine largiter *bilioſo* & ſeroſo inſtructa, inſuper in *orgaſticas* illius commotiones admodum prona, *collo craſſiori*, pinguiori & *breviori* diſtincta ſunt, quæ ſub *diæta* liberalius *ſpirituoſa* ingerunt, ſub venatione autem ob *nimiam* commotionem & ſanguinis inturgeſcentiam, *Solis ardorem* & *frigoris* acceſſum perferunt, quæ qualitates proxime *caput* & *faciem* attingunt & alterant; quæ cauſarum congeries & communicatio eo facilius prædictas moleſtias excitare ſolet.

§. IX.

Nec Caput ſolum, ſed proinde etiam *Pectus* ſub & ex *Venatione varias* morboſas offenſiones experitur, ſive pedeſtri, ſive equeſtri exercitatione corpus commoveatur; plurimum enim ſub hac venatoria occupatione & delectatione *pectus* ſuſtinet, quando *ab intra* ſanguis *fortius*, *largius* & citius illud opplet & tranſit, ut *pulmones* & *vaſa* ſanguifera in *univerſo* pectore nimium ſanguine impleantur & *diſtendantur*, ob *laxiorem* illorum texturam facile infarciantur, ac ſuſpectæ ſtagnationes, accumulationes & *ſtaſes* in iisdem generentur, aut intenſius commotus, *ebul-*

liens ac elaſtica auctiori qualitate teneras pulmonum & vaſorum membranas expandens, actualem *perruptionem* & extravaſationem cauſatur, aut pro *differentium* humorum exſuperantia atque dominio, nunc acuti *ſanguinei*, alibi *ſeroſi*, modo *pituitoſi* affectus oriuntur: ut & quando *ab extra aër*, mediocri temperie præditus, ob præcipitem & *vehementem* inſpirationem æque *teneræ* pulmonum fabricæ facile *vim* infert ſtrenuis venatoribus, wann ſie ſich in der Lufft verfangen, & ob hanc cauſam in repentinos infarctus & in ſubitas atque periculoſas humorum ſtagnationes incidunt; tanto magis ſi aër *inquietus*, turbulentus, *denſus*, *humidus*, *frigidus*, nebuloſus aut pruinoſus, aut quadantenus *ventoſus*, vel contra valde *tenuis*, *æſtuoſus* & potenter *elaſticus* fuit, quæ qualitates eximie motum ſanguinis aut *ſufflaminant* & impediunt, aut accumulant & *turgefaciunt*, ſemper autem in *qualibet* parte perquam *turbant*; qualis aër ſecundum *communes* venationum qualitates atque ſucceſſus *non moderate* ac ſedate, ſed *præcipitanter*, profunde, intenſe & plene hiante ore & diſtentis nariũm pinnis inſpiratur, ut ita quoad *materiales* reſpectus, *motus* qualitates, & *modi* reſpirandi rationes diverſæ alterationes concurrant, quæ pro varietate qualitatis *ſanguinis* & *ſtructuræ* thoracis, varios morbos gignunt: Hiſce cauſis ſi concurrunt ingeſta potulenta *ſpirituoſa*, quæ ſanguinem auctiori *orgasmo* afficiunt, ut & laxior *amictus*, cujus *levitas* ortum & moleſtiam *exæſtuationis* arcere, præſervare & *temperare* debet; hinc pectus proximius adſpiranti & afflatu *frigido* accedenti aëri exponunt, ejusque efficaciori alterationi ſubmittunt. Hæc cauſarum ſeries varios generat morbos & quidem frequenter *peripneumonias*, ut & Pleuritides, anginas, aut

inter-

interdum cynanchem &c. hinc RAMAZZINI *de venatorum morbis* dicit: *hyeme ob frigoris vehementiam & facilem pororum cutis conſtipationem, poſt aliquot ſudatiunculas, in morbos pectoris incidunt, uti pleuritides, peripneumonias:* Subinde etiam graves *catarrhales*, diutius affligentes, multum *anguſtiam* inferentes, *febrem* facile accerſentes, cum *rheumate* ſæpe conſpirantes a venationibus oriuntur: *media* quaſi via incedunt *faucium* affectus, quos böſe Hälſe vocant, velut branchi, inflationes ſemi inflammatoriæ, *uvulæ* & *tonſillarum* morbi, ſtagnantes Catarrhi, *Rheumatismi* in collo, ſcapulis, humeris, ſteife Hälſe: Corripit interdum *Hæmoptyſis*, *aſthma* catarrhale & quandoque *ſpaſticum*, cum metu *ſuffocationis* & valde anxia reſpiratione, *palpitatio* & *tremor*, cordis, *Hydrops pectoris* & *pericardii*, infarctus aut *vomica* pulmonum, affectus *arthritico-rheumatici*, phthiſes & polypi cordis: qui poſterior in illis præcipue oritur hominibus, quorum ſanguis *pinguior* & *viſcoſior* eſt, qui autem ſub *fortiori* venatione *ſufficienti* ſua fluida *humiditate* deſtituitur *largius* autem ad cor congeritur, ut poſthac facile illius thalamis & ſanguiferis vaſis adhæreſcat, atque fundamenta ad talem fatalem concretionem diſponat, ut facile conſequentia ſigna inſolitæ anguſtiæ, ut & irregularis pulſus &c. de *ardua* tali cauſa morbifica teſtentur: quæ vero ab illis diſcerni debent, quæ *ampliorem* & firmiorem pulmonum concretionem cum pleura indicant, quippe quæ pariter morbos a fortiori venatione dependentes comitari ſolet. Et tales morboſas pectoris afflictiones, præter annotatas modo cauſas, multum etiam *clamoſa* & ſtrenua *vociferatio* provocare & accelerare ſolet: Præter hæc ſingula jam recenſita pathemata imprimis *eminenter plethorici* & ſimul ſanguine

valde

valde fluido præditi, cavere debent, ne *immoderata* venatione subitaneam, eamque interdum confestim *funestam* Hæmorrhagiam pectoris, absque tamen crassa violentia infelicis casus, præcipitationis, contusionis &c. provocent.

§. X.

In recensendis morbis, quos venationes causari solent, jam alios, qui in *abdomine* theatrum afflictionis suæ erigunt & tragicas suas scenas illico ludunt, commemorabimus; quo loco iterum MERCURIALIS verba *l. c. p. 385.* conciliamus: *ego* venationem equestrem *illis evitare præcipio, quibus caput faciliter offenditur, quibus fractionis venarum in pectore periculum imminet, quibus lapilli in renibus aggregantur, quibus peritoneum debile, aut ulla herniæ suspicio est, & quibus tandem universus corporis habitus colorem plus quam mediocrem obtinuit: siquidem multos videre licet venatores, quos partim ob clamores, partim ob motus violentiam similes morbi occuparunt, & quandoque ad interitum deduxerunt, qua de re prudenter Martialis* PRISCO *Lib. 12. Epigram. 14. ne veredo (erat is equus velociter currens) in venatu uteretur consuluit hisce versibus: Parcius utaris, moneo, rapiente veredo Prisce, nec in lepores tam violentus eas &c.* & tandem claudit: *quid te frena juvant temeraria? sæpius illis Prisce, datum est equitem rumpere, quam leporem:* Quemadmodum autem communis regula est, quod exercitationes corporis *non pleno*, sed magis *vacuo* ventriculo institui debeant, ita *idem* consilium *venatoribus* dare convenit: ægre enim *diu ardui* tales labores jejuno ventriculo perferri possunt: præcipue dum appetitum potius excitant atque urgent, sicut MERCURIALIS *l. c. p. 386.* inquit: *excitat venatio appetitum:* si itaque *contrario* more vivitur, & cibis *onerato* ventriculo

vena-

venationes continuantur, varia illius *incommoda* oriuntur, quæ *cruditates*, turbulentam concoctionem, atoniam, flatus, anxietates, vomitus &c. complectuntur: prout etiam alias ventriculus ſonticorum morborum ſedes eſſe ſolet, qui omnes corporis regiones in conſenſum trahit, ita inde e fortiori & immoderatiori venatione lerna malorum graviſſimorum metuenda eſt: præterea variæ morboſæ *inteſtinorum* afflictiones a tali venatione extimeſcendæ ſunt; & quidem *æſtivo* tempore affectus *bilioſi*, velut colica & alvi fluxus bilioſi & *dyſenterici*, autumnali autem & vernali præcipue colica & alvi fluxus pituitoſus flatulentus, *anomalæ hæmorrhoidales* commotiones magis *coactæ*, aut in *ſtagnationes*, *ſtaſes* vel plane *prodigas* fluxiones tranſeuntes, & ita quælibet temporum periodus ob aëris & qualitatum multarum naturalium concurſum & *ſubitam* mutationem peculiares ſuas morbificas alterationes pediſequas habet. Huic affectuum numero accenſeri merentur varia *diureſeos* vitia, dum ſub *vehementiori* curſitatione & præcipue equitatione *urinariæ* viæ nimium afficiuntur, concutiuntur, humorum *largior* affluxus ad & per illas provocatur, indeque ſimiliter nimiæ *impletiones* & diſtenſiones, aut ſtagnationes aliaque conſequentia mala, velut urgens *ſtranguria*, pertinax *dyſuria*, periculoſa *nephritis* & valde vexans *calculoſus* cruciatus excitantur: quando etiam in certis *individuis* in ejusmodi affectus *major* adeſt propenſio, tunc magis provide atque moderate, minus autem frequenter venatio, omnium minime autem *ſtrenua*, exerceri debet. Quantum etiam damni intenſior & ardentior venatio equeſtris *ſedalibus* locis, indeque affluxibus, ardoribus, excoriationibus, acribus humoroſis ſeceſſioni-

sionibus exulcerationibus, perinei molestiis, tuberculis, stasibus, efflorescentiis serpiginosis, inflammationibus turbulentis & coactis hæmorrhoidalibus furoribus &c. causam & ansam præbeat, facile observatio testatur: ita etiam in ratione fundatum & in experientia comprobatum est, quod immodica venatio *generationis* organis magnam inferat offensionem, dum nimia illorum *succussatione* aut larga sanguinis affusio, aut *præcipitata* genitalis liquoris secretio, ideoque *turbulenta* & imperfecta illius præparatio, aut viarum & *canalium* nimia *dilatatio*, aut earundem partium sontica *enervatio*, aut suspecta humorum stagnatio & stasis inde excitatur, ut membra in *viris* genitalia aut *flaccescant*, aut ægerrime obrigescant, aut impurum & *immaturum* semem colligatur, aut præmature & perverse illud excernatur, aut tumores ominosi in illis partibus oriantur, quales sunt *Herniæ varicosæ*: quare RAMAZZINI *de Venat. Morb. p. 683* inquit: *Herniis etiam interdum obnoxii sunt, ob saltus & motus inconditos, dum feras sectantur.* Et talis *vehemens* corporis commotio, concurrente præcipue reliqua *incongrua* diæta, imprimis præceps & larga *frigidorum* ingestio facile *absconditos infarctus* in Hepate, Liene, Pancreate, glandulis variis abdominalibus, proinde febrem lentam, hecticam, œdemata, diarrhœam ferme colliquativam, aliosque confusos affectus causatur: ita ut varia morborum in abdomine imprimis sedem suam erigentium schemata a tali fortiori venatione originem trahant.

§. XI.

Quamvis etiam *arthriticis, ischiadicis* & *podagricis* subjectis *moderatus* corporis motus apprime utilis observetur, *vulgaris* tamen venatio tale moderamen quoad *equestrem* & *pede-*

pedestrem modum & exercitationem, non servat, ideo affectibus illis minus salutaris est, quia illorum aut *exacerbationem*, aut *vagam* anomaliam, aut *complicationem*, aut *retrocessionem* facile invitat, præcipue si prædictæ *perversæ* & ominosæ qualitates *regiminis* & *diætæ* concurrunt, quæ ferme inevitabilia & inseparabilia venationis sunt accidentia: quare exempla haud rara sunt podagricorum, qui venationibus *strenuis* adsuetos & comparate *moderatos* recursus suos *spasticos* ita *exasperarunt*, ut periculosi colici convulsivi, asthmatici suffocativi, cardialgici, emato-syncoptici, inflammatorii, tympanitici, nephritici & similes alii affectus ortum capessiverint. Porro *immoderatæ* atque incongruæ venationes interdum *subitaneas* & *absconditas stagnationes*, viarum, canalium & organorum occlusiones admodum suspectas causantur, cum quibus ominosæ tusses, virium dejectiones, insoliti anxii & nocturni sudores, angustiæ præcordiales, impallescentia & contabescentia velut pessimi successus ac fatalis exitus terribiles indices concurrunt. Et quot non individua sub & ex hoc delectamento sylvestri & arvensi *varias Febrium* species venantur, quæ pro concursu *tot* ac *tantarum* causarum *morbificarum* satis arduæ & æstuosæ sunt, siquidem venationes etiam sub *gelidissimis* aëris qualitatibus nihilominus eximios *exæstuationis* gradus provocant. Quodsi etiam certa subjecta magnam & intimam corporis *inquinationem* & *intemperiem* contineant, ut superius brevibus indicavimus, sive *biliosa*, sive *scabiosa*, sive alia *salsa ulcerascens*, sive *scorbutica*, sive *purpurascens*, sive alia fuerit, tunc venatio iisdem haud salubris existit: recte itaque FERNELIUS *in Method. med. Lib. 2. c. 20.* inquit: *impuriori corpori vitanda est exercitatio. Cum e-*

nim vitiosos humores confundat ac perturbet, quos tamen nec evincit, nec prorsus depellit, plerumque morbis gravioribus rudimenta ponit. Utut enim præsente tali humorum impuritate *conveniens* corporis commotio non parum utilis est, tamen *ille* motus corporis, qui venationibus exercetur, huic causæ morbificæ, adhuc clandestinæ & latitanti, valde est *infensus*, quoniam illius *inquinamenti* vis *perniciosa* exagitatur, *augetur*, *excitatur* & acceleratur, ut sæpe consultius sit dormientem & *quietum* talem hostem nec *movere*, nec *irritare*: Et quod in præcedentibus monuimus, id non sine causa prægnante repetimus, videlicet Venationem nimiam iis maxime infensam esse, qui *nunquam variolas* & *morbillos* perpessi sunt, interea ob peculiarem suam constitutionem corporis & diætæ rationem, qua largam eamque pinguem *lympham* generant, ob eandem commotionem fortiorem humorum, uberiorem *seri subtilioris bilioſi* copiam, lymphæ valde inimicam, acquirunt, unde miasma illud varioloſum & morbilloſum generatur & producitur, quod hac *potentiori* causa natum & excitatum tanto *majorem perniciem* minatur. Eadem *strenua* venatio non modo *largius* serum sulphureum, ad *bilis* generationem & augmentationem, format & producit, sed & bilem acrem & subtilem plenius & copiosius *in* massam *sanguineam* transfert & affundit, ut varia alia affectuum *bilioſorum* specimina inde oriantur, qui interdum ferme *icterica* pathemata, *serpiginoſos* & flavescentes *cutis* efflorescentias valde *prurientes*, *maculas* defœdantes, dolores spasticos &c. inferunt: quemadmodum hujuscemodi Nimrodiani aut fortes venatores, non modo *strenua sudatione* multas impuritates *excernunt*, sed æque *largos*,

si non ob variarum causarum concursum *adhuc plures* hac vehementi commotione *regenerant* & accumulant, ut propterea eorum Humores communiter valde *intemperati*, acres & varia impuritatis specie inquinati deprehendantur. Hanc seriem morbificarum afflictionum *auget* etiam frequens casus *Herniarum*, variorumque *tumorum*, ut plurimum perquam *renitentium* & immorigerorum, quales a vehementioribus corporis commotionibus, contusionibus aliisque violentiis oriuntur: sicut immodica talis commotio non nisi vitæ & sanitati admodum præjudicioſa esse potest & solet, cum vicissim veritati perquam illud SENNERTI assertum respondeat *Institut. med. Lib. 4. Part. 1. c. 5.* quod *optimum & ad sanitatem tuendam commodissimum exercitium sit, quod omnes partes æqualiter exercet.* Inde facile liquet, quale præjudicioſum & pernicioſum lucrum *flagrans* & *immodica* talis *venatio*, quæ præsentis tractationis Subjectum fuit, ferat & promittat: inde etiam facile concludere licet, qualis circumspectio & moderatio cum hoc exercitio corporis, quod multis perquam acceptum & gratioſum est, observanda sit: talis enim venatio valde enervat, & si ejusmodi strenui venatores in morbos incidunt, tunc ob eandem virium dilapidationem vel *tarde* vel *difficulter* convalescunt: huc quadrat RAMAZZINI *de morb. venat.* elocutio *p. 683. longe differunt exerciti in venatione, ab habitu exercitatorum, de quibus Hippocrates, venatus enim non est hujusmodi exercitatio, quæ corpus augeat, sed potius exsolvat, ut suis etiam canibus venaticis similes reddantur: idcirco Galenus venatores ajebat, oportere esse duros & rigidos, neque pariter nimia diæta esse macerandos, ne vires magis alterentur, necesse est*

 enim

enim, ut qui huic arti se dederint, robustæ sint constitutionis, alioquin cito fatiscunt, & variis morbis corripiuntur. Tales itaque morbos hac deductione sufficienter indicavimus & explicavimus. Quare nostram venaturam claudimus & retia componimus: DEO propitio humillimas grates pro almo suo auxilio in hoc labore Academico præstito referentes, devotissimis precationibus contendimus, ut huic æque opellæ ac reliquis nostris studiis, officiis & conatibus, prosperum concedat & largiatur

F I N E M.

CLARISSIMO ET NOBILISSIMO

DOMINO CANDIDATO

S. P. D.

PRÆSES.

QUam infirma, fragilis atque instabilis corporis humani moderna est conditio, tam multa, sincera, simplicia & efficacia præsidia & adminicula ad sublevationem & tutelam illius cœlestis ordinavit & suppeditavit Sapientia, providentia & Clementia. Certe non frivole aut sciole observarunt ingenuæ mentes, quod cum decremento naturæ macrocosmicæ, etiam robur vitale in microcosmo æque vacil-

vacillet, langueſcat & decreſcat: non pauci perverſis moribus & pravis conſuetudinibus in propria ſua viſcera evaginato velut gladio ſæviunt: Et quid dein inconvenientius eſt, quam deperditas vires naturæ ſpecioſis & miraculoſis, utplurimum tamen fallacibus, reſtaurare & reſtituere velle artificiis & larvatis experimentis. Ipſe ordo atque proceſſus vitæ naturalis adeo ſimplex & ſincerus eſt, ut in libero, ſpontaneo & placido ſuo decurſu feliciores faciat progreſſus, quam ſi coactæ, ſcrupuloſæ & artificioſæ inventiones eidem ad latus ponuntur. Et dum omnes mutationes in hac rerum univerſitate motu abſolvuntur: ita etiam otium eſt animæ caries & viva hominis ſepultura. Quantum etiam congrua corporis exercitatio ad ſanitatem integram & longævitatem conferat, multa teſtantur argumenta, exempla & ſuffragia: hæc ſicut liberum & naturale exhibet ſubſidium, ita convenienter & ſufficienter conciliari & adminiſtrari debet. Sed cum diverſæ talium exercitationum ſpecies dantur, quæ diſcrepanti ætati, conſtitutioni corporis, conditioni, vigori, adſuetudini & vitæ generi quadrant, ita ex iisdem Venatura peculiarem meretur explicationem & applicationem, tam reſpectu ſalubris uſus, quam intuitu noxii exercitii. Poſterior conſideratio TIBI PRÆCLARE DOCTO DOMINO CANDIDATO placuit, ut curatiori deductione indices, quænam damna ab inconvenienti, immoderato & turbulento ejus uſu certius metuenda, adeoque ſollicite vitanda, fugienda ac meliori directione corrigenda & avertenda ſint: Et hanc tractationem præſente In-

augu-

augurali Specimine laudabiliter ſelegiſti, ſuſcepiſti perfeciſti. Plures etenim modo decurrerunt anni, quibus inter nos ſingulari & laude perquam digna ſolertia Medico Studio operam dediſti, proinde in manuductione practica indefeſſum, conſtantem admodumque promptum TE præſtitiſti, præterea probo, modeſto, honeſto & virtutibus variis, juvenem ſelectioris mentis decentibus, ornato vitæ genere multis TE commendaſti, inſuper etiam in examinibus ſolemnibus egregios profectus, honoribus academicis dignos, ordini noſtro probaſti, ut de ulteriori proſpero rerum TUARUM ſucceſſu optima quævis ita fidenter ſperem, quo DEO & proximo multa ingenua officia porro ſis præſtiturus. Quod ſupereſt divinam imploro clementiam, ut ad ſincera vota TUIS honeſtis atque ſalutaribus negotiis feliciſſimos largiatur ſucceſſus, efficiatque ut ſub integræ ſanitatis animique perennantis vigoris comitatu omnia fauſta experiaris. Vale. Dab. Halæ Magdeb. XV. Calendar. Octobr. A. R. S.

CIↃ IↃCC XXXIX.